

גרציה פרידמן מלמדת תלמידים בכיתה א' לקרוא בבית הספר 'שורשים' בדרום תל-אביב

תמונות - אילן ספירא

מאזנים את תנאי הפתיחה

התלמידים גם בכתי ספר אלה ישלטו במיומנויות הנדרשות, אומרת מומחית האוריינות אתי בוקשפן. "ילדים רבים מדי מתקשים להדביק את הפער."

שינוי פדגוגי בכתי ספר בתוכנית "המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך"

בוקשפן עבדה למעלה מ-40 שנה במשרד החינוך. היא הובילה את הסמעת המדיניות הלאומית להוראת השפה העברית בכתי ספר יסודיים כמנהלת המחלקה למיומנויות יסוד במשרד החינוך, וכיום היא משמשת כמנהלת פדגוגית ב"מרכז הישראלי לחדשנות בחינוך". היא חלק מהצוות העומד מאחורי השינוי התהומי שחל בשיטת ההוראה של פרידמן בכיתה א' ושל עוד מאות מורות בכתי ספר של המרכז. "כחסידה נלהבת של שוויון הזדמנויות בחינוך, רציתי לגבש פדגוגיה יישומית שתאפשר רכישה בטוחה של מיומנויות יסוד חיוניות עבור תלמידים אלה. בתוכנית, שמוטמעת בכל בתי ספר של המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך, מתגבש פוטנציאל כזה."

המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך חדש יחסית בנוף החינוכי בישראל. הוא התחיל בשנת 2007 כתכנית פיילוט בשלושה בתי ספר יסודיים בנתניה בשיתוף עם עמותת פידל, והוקם באופן רשמי שנתיים לאחר מכן כארגון לא

"בכתי הספר שלנו יש 280 תלמידים בכיתות א' עד ו' ורבע מהם ממוצא אתיופי, שלעתים עברית היא שפתם השנייה", מציין מנהל 'שורשים', הרב אריאל בשן. "החסך הלשוני הזה פוגע ביכולת הלימוד שלהם. נפל לי האסימון, כבר לפני לא מעט שנים, כשלימדתי נער ממוצא אתיופי לקראת בחינת הבגרות שלו במתמטיקה. הוא היה מבריק ושלט בחומר, אבל נכשל בבחינה מפני שהוא לא הצליח להבין מה נדרש ממנו בשאלות הכתובות".

לא רק לתלמידים ממוצא אתיופי יש פערים בתחום השפה. רבים מחבריהם לכיתה ב'שורשים' ותלמידים אחרים במאות בתי ספר יסודיים נוספים ברחבי ישראל מגיעים משכבות חלשות מבחינה סוציו-אקונומית, והנתונים הארציים מראים כי "רקע זה מהווה גורם חיוני אמין של הישגים לימודיים ירודים והזדמנויות מקצועיות מוגבלות". ממצא זה מודגש בסקר מיומנויות מבוגרים שערך ה-OECD לשנה 2014/15. תוצאות הסקר קבעו כי "הקשר בין ביצועים לימודיים ירודים ורמת השכלה נמוכה של ההורים חזק במיוחד בישראל".

"ילדים מרקע זה זקוקים לסביבת למידה עשירה בספרים ואוריינית במיוחד, נדרשת מומחיות רבה בהוראת השפה הכתובה והדבורה, ובידע לשוני המתאים לשלב גיל זה כדי שעד סוף כיתה א' כל

גרציה פרידמן היא מורה נמרצת, חיונית וחמה, מדברת בקול רם ומבטאת כל מילה בצורה ברורה, ממש כמו מורות לכיתה א' שתמצאו בכיתות בכל רחבי ישראל. אך יש הבדל אחד - והיא הראשונה שמודה בכך ששינתה את גישתה להוראה הודות לתכנית "יסודות ליסודי" של המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך, המתקיימת בבית הספר היסודי 'שורשים' בדרום תל-אביב, בית ספר בו היא מלמדת, ובעוד 23 בתי ספר יסודיים ברחבי הארץ.

"אני מביטה לאחור על עשרות השנים שבהן לימדתי בכיתות א' ושואלת את עצמי איך האמנתי שהיה זה רעיון טוב לעמוד מול התלמידים וללמד אותם פרונטלית לא מעט שעות? או שחשבתי שתלמידים בתחילת כיתה א' יתקשו בכתיבה כי טרם רכשו את כל הקריאה? איך יכולתי לקדם קריאה של תלמידים ללא מפגש קבוע ואינטנסיבי שלהם עם ספרי קריאה רבים במהלך שעות הלימוד בבית הספר?"

בבית ספר 'שורשים' הילדים בכיתה א' שפרידמן מלמדת קוראים בצורה שוטפת תוך ארבעה חודשים - "לא רק קוראים את המילים, אלא ממש קוראים משפטים וטקסטים שלמים!" פרידמן מדגישה. "זהו הישג מדהים, בעיקר בגלל שאוכלוסיית בית הספר מאופיינת כאוכלוסייה עם פערים אורייניים."

זכות גישה פדגוגית מתוכננת, שיטתית ואינטנסיבית, "המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך" מקדם במידה ניכרת את המיומנויות האורייניות של תלמידי בתי הספר היסודיים באזורים בהם הסטטוס הסוציו-אקונומי הוא נמוך במיוחד. תוכניות המרכז מקדמות את כישורי השפה של תלמידים אלה במטרה להעניק להם תשתית איתנה ותקווה להצלחה בכל תחומי הדעת. ונדי אלימן

לדבריה, פרידמן "הייתה מוכנה לנסות כל דבר שהצעת. כאשר אני פוגשת במהלך עבודתי מורות ותיקות שפחות פתוחות לשינוי, אני מראה להן שאני איתן ולא מעליהן, ושלתכנית יש אינסוף יתרונות מבחינתן, ויש לי כלים שעשויים לעזור להן. ואם זה לא עובד, אני אומרת: 'תנו לי לנסות. התכוננו ב'. ואחר כך אני שואלת: 'מה הצליח? במה הייתן משתמשות?'"

מעקב אחר ההתקדמות

הכלים שמאמנת ההוראה מביאה איתה כוללים אתר ידיותי ומאובטח לעיבוד נתונים של ה"מרכז הישראלי לחדשנות בחינוך". האתר מאפשר למורות לעקוב אחר התקדמות כל תלמיד בקריאה וכתביה ואחר התקדמותו הכוללת, בכל יום. "זהו כלי חשוב במיוחד לקידום ההוראה הדיפרנציאלית, והוא מאפשר להתאים את ההוראה לצרכיו של כל תלמיד באופן אישי ומדויק", אומרת בוקשפן. הנתונים מאפשרים למרכז הישראלי לחדשנות בחינוך לעקוב אחר התקדמותו שלו, והמספרים משנת הלימודים 2015/16 מעידים על התקדמות לימודית מובהקת והצלחה בכל כיתה בתוכנית המרכז.

מנהלי בתי הספר ממלאים תפקיד מרכזי בתכנית. "כאשר המנהל או המנהלת מובילים את תהליך השינוי, אווירת בית הספר נצבעת ברמת מסוגלות גבוהה של צוות ההוראה ושל התלמידים כאחד", אומר פוטרמן. "המנחים והמנטורים שלנו עוזרים למנהלים להתמקד בשינוי תפישה, ולהפוך לאט לאט ממנהלי משברים למנהיגים פדגוגיים."

במסגרת תוכנית "זינוק להצלחה" גיעו מאמנות ההוראה של המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך, כמו כהן, פעמיים בשבוע לעבוד עם מורות לכיתות א' ובי, ובעתיד הן יעבדו גם עם גננות בגני חובה. "שלב הפיילוט של התוכנית על להתגבר על החסך הלשוני שהילדים מביעים איתו 'לבי הספר', אומרת בוקשפן. בכיתתה של המורה גרציה כל ילדי כיתה א' הוגדרו כיקוראים לפי ההישגים "במבדק קריאה וכתביה" מבוסס הנורמות כבר בחודש מרץ, שישה חודשים אחרי שהתחילה שנת הלימודים.

"מאחר שקריאה, כתיבה, דיבור והקשבה הם גורמים מרכזיים בעיצוב עתידו של כל אדם, אפשר וצריך לצפות מכל תלמיד לרכוש מיומנויות אורייניות שהן בעצם בסיס לאסטרטגיות למידה חיוניות במטרה להגיע להישגים לימודיים. לשם כך צריך לאפשר לכל התלמידים גישה שווה לספרים ולהזדמנויות חינוכיות", אומר פוטרמן. "פריצות הדרך שלנו בתחום האורייניות ושיפור ההוראה יכולות לשמש בתי ספר עם מדד טיפוח גבוה במטרה לזרז את התקדמות הילדים בצורה מהירה, יעילה ואפקטיבית".

בנחרים מלך או מלכת הקריאה, והם מקבלים כתר וגלימה וקוראים בפני הכיתה בגאווה (בדיוק ובשטף). בספרייה בכל כיתה יש 600 עד 1,000 ספרים, הממויינים לפי רמות קריאה שונות, לעיתים 10 רמות בכיתה. ברמה הבסיסית יש ספרים שבהם בכל עמוד יש מילה או שתיים והרבה תמונות, ובמעלה הרמות יש יותר מלל ופחות תמונות. כל תלמיד יכול לקרוא ברמתו בתחושה גבוהה של מסוגלות ועניין. מספר שעות רב מוקדש להוראת האוריינות כמיומנות יסוד, ובנוסף, בכל יום מוקדש זמן נכבד לקריאה עצמאית, ומתקיימים שיעורים לקידום כתיבה לצד תוך תכנון מסגרות זמן לכתיבה יצירתית. "אנחנו מפגישים את התלמידים עם ספרים מהיום הראשון של כניסתם לכיתה א', ונותנים להם אפשרות להתנסות בכתיבה באותו זמן", אומרת תמי כהן, מאמנת ההוראה מהמרכז הישראלי לחדשנות בחינוך. בחלוף ארבעה חודשים יש ילדים אוצר מילים וחשיבה מפותחים דיים כדי לכתוב סיפורים שלמים!"

המורה בכיתה כמו תמיד, מובילה את ההוראה. "לא היה לי קל בכלל לשנות את שיטת ההוראה שלי אחרי כל כך הרבה שנים", אומרת פרידמן. "אבל הרב בשן, מנהל בית הספר היה בעד השינוי וסמכתי על תמי, מאמנת ההוראה בבית הספר ואז ניסיתי - וראיתי עד כמה ההוראה וניהול הכיתה שלי השתפרו. הילדים בכיתה שלי מאורגנים ועצמאיים יותר, משמירה על חפציהם האישיים ועד לדרך שבה הם מביעים את הרעיונות שלהם. אני תמיד יודעת בדיוק מה אעשה בכל שיעור - כשאעבוד עם כל הכיתה, בקבוצות קטנות, או עם תלמיד בודד בנפרד, וגם בזמן הקריאה והכתיבה באופן עצמאי. אני יודעת במה כל תלמיד מתקשה, ובגלל התכנון המוקפד יש לי את הזמן והכלים לעזור לו. אני מכוונת משימה מכל החינה שהיא ומכיוון שהתלמידים מעורבים באופן פעיל ויודעים מה הציפייה מהם, אין שום בעיות משמעות. תמי ואני צוות נהדר!"

תפקידה של כהן הוא מאמנת ההוראה, כלומר עליה להביא את ההתפתחות המקצועית של המורות לכיתת הלימוד בזמן אמת. תפקיד זה חדש וייחודי בבתי ספר בישראל. היא מועסקת על ידי משרד החינוך והוכשרה על ידי המרכז, ותרמה רבות לשיכלול הידע המקצועי של פרידמן בכל יום במשך חמש השנים האחרונות. "אני משתתפת פעילה, לא מישהי שיושבת בצד ומותחת ביקורת", היא אומרת. "אני מציעה שיטות הוראה חדשות ושונות אותן אני לומדת בתהליך ההכשרה המקצועי שלי ב"מרכז הישראלי לחדשנות בחינוך", ואנחנו מנסות אותן, ואחר כך אנחנו נפגשות ומדברות על מה שעבד, או שאני מציעה דגשים שונים. אנחנו מתכננות שיעורים ביחד בשיתוף פעולה, ומחדדות ומשפרות את הרמה המקצועית ללא הפסקה."

ממשלתי עצמאי. לאורך הדרך, למד המרכז כיצד ליצור שותפות אמיצה ויעילה עם משרד החינוך - ברמה הלאומית, האזורית והמקומית - ויחד עם הרשויות המקומיות נוצרת השפעה בת-קיימא וארוכת טווח בבתי הספר המשתייכים לרשת שמוביל המרכז. "שיפור בהוראת מיומנויות אורייניות היא המשימה המרכזית של בית הספר היסודי, והבסיס לכל תהליכי הלמידה העתידיים. זהו עוגן התכנית שלנו, וכך אנחנו משפיעים במידה עצומה על תהליכי הוראה ולמידה בכל תחומי הדעת. בשיתוף עם צוות בית הספר אנחנו מצליחים להפוך את הלומדים לקוראים וכותבים מיומנים, המשפרים את יכולתם ליהנות וללמוד מטקסטים כתובים, דבורים וחזותיים". מצהיר דון פוטרמן, מנכ"ל המרכז.

שיכלול בדרכי הוראה

"בכיתה א' ובי, בתכנית חדשה של המרכז, 'זינוק להצלחה', שמוצעת לבתי ספר מחוץ לרשת המרכז, הילדים לומדים ורוכשים מיומנויות קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה, והמיומנויות הללו דרושות להם כדי להצליח 'לקרוא ולכתוב כדי ללמוד'. בהמשיכם לכיתות ג' עד ו', הילדים נתקלים בטקסטים ומטלות מאתגרים יותר, וממשיכים לפתח את המיומנויות האלה בדרכים מתוחכמות עוד יותר, כך שהם מוכנים להתמודד עם חטיבת הביניים בכיתה ז'. גורלם של ילדים מבתים בעלי הכנסה נמוכה לא צריך להיגדר לפני שכך רגלם דורכת בכיתת הלימוד", מתעקש פוטרמן.

התכנית "זינוק להצלחה" נבנית על בסיס התנסות רבת שנים בתכנית המקור של המרכז, "יסודות ליסודי", שפועלת בשיתוף עם משרד החינוך ומחלקות החינוך המקומיות ובעזרת מערך תורמים. היא הותאמה, בין היתר, מהמודל להוראת אוריינות מאוזנת, פרי פיתוחו של פרויקט הכתיבה והקריאה של מכללת המורים באוניברסיטת קולומביה שבניו יורק, שייסדה ומנהלת אותה עד היום פרופסור לואיס קולקובס. בישראל, "יסודות ליסודי" מגיעה כיום לקרוב ל-7,000 תלמידים ב-24 בתי ספר יסודיים ב-13 רשויות מקומיות. בתי ספר רבים נוספים מבקשים להצטרף.

שדה מחקר ההוראה

הכיתות המשתתפות בתכנית "יסודות ליסודי" מהוות "שדה מחקר להוראה", אומר מנהל 'שורשים', הרב בשן. תלמידי כיתה א' מתקבצים מסביב למורה על השטיח או על ספסלים כדי להאזין לסיפור או לקיים דיון. יש בכיתה כרזות המציגות מילים חדשות שהילדים לומדים ומגדירים בעצמם. בכל שבוע

אחי בוקשפן. המנהלת הפדגוגית במרכז הישראלי לחדשנות בחינוך

דון פוטרמן. מנכ"ל המרכז הישראלי לחדשנות בחינוך

פריצות הדרך
שלנו בתחום
האוריינות יכולות
לשמש כל בית
ספר בישראל כדי
לזרז את התקדמות
הילדים בצורה
מהירה ויעילה."